

Émile Durkheim: TYPY PRÁVA VE VZTAHU K TYPŮM SOCIÁLNÍ SOLIDARITY

Pramen: *The Division of Labour in Society*. Free Press of Glencoe, 1964, výběr ze s. 62 - 132 (převzato ze sborníku: Aubert, V. ed.: *Sociology of Law*. Middlesex. Penguin Books, 1969, s. 17 - 29).

Émile David Durkheim (1858 - 1917), významný francouzský filozof, sociolog a pedagog, zakladatel školy sociologismu, pokládáný za tvůrce etapy moderní sociologie.

Durkheim se narodil v městečku Epinal, nedaleko od Štrasburku. Filozofické vzdělání získal na vysoké škole pro vzdělávání profesorů v Paříži. Po ukončení školy učil na provinciálních lyceích.

Za svého pobytu v Německu, kde se seznamoval se stavem filozofie, společenských věd a etiky, byl roku 1887 pozván k přednášení společenských věd na univerzitu v Bordeaux a roku 1896 se na této univerzitě stal vedoucím první katedry pedagogiky a společenských věd ve Francii.

Svá tři velká díla publikoval Durkheim v devadesátých letech: Doktorská disertace *O společenské dělbě práce* (1893), *Pravidla sociologické metody* (1895) a *Sebevražda* (1897). V roce 1902 byl konečně plně uznán francouzskými akademickými kruhy a získal místo profesora sociologie a vzdělávání na pařížské Sorbonně, kde založil tzv. sociologickou školu. V tomto období publikoval svou poslední stěžejní práci *Elementární formy náboženství* (1912).

Durkheim se obklopil skupinou mladých následovníků jako např. Célestin Bouglé, Georges Davy, Maurice Halbwachs, Marcel Mauss, s nimiž vydával *Sociologickou ročenku*. K jeho žákům v letech 1905 - 1907 patřil i E. Beneš, který na něho vzpomínal jako na působivou osobnost mající velký vliv na své žáky. Durkheim se angažoval ve známé Dreyfusově aféře - za jeho propuštění.

První světová válka Durkheima hluboce poznamenala a to nejenom hrůzami, kterými procházela celá Francie a jeho rodné Alsasko zvláště, ale i zdrcující skuteností, že více jak polovina jeho žáků a následovníků, mezi které patřil i jeho syn, padla na frontě. V té době vyvrcholily i útoky na Durkheima ze strany francouzských nacionalistů, kteří o něm tvrdili, že je profesorem zřejmě německého původu, který na Sorbonně učí „cizí“ disciplíny. To vše přispělo k tomu, že Durkheim sám umírá v listopadu roku 1917.

Durkheimovy úvahy se dají rozdělit do tří základních směrů: problém řádu, sociologická metoda a teorie kultury. Svojí prací přispěl podstatně k objasnění specifických problémů sociologie (rozbory smluvních vztahů, počtu sebevražd, primitivních náboženství).

Jeho nejvýznamnějším přínosem vědě bylo užití solidního rámce duchovních tradic a závěrů

plynoucích ze syntézy anglického utilitarismu, francouzského carteziánství a v jisté míře i německého idealismu k formování teoretického rámce, který znamenal inovující a původní pohled.

Protože právo reprodukuje základní formy sociální solidarity, musíme pouze klasifikovat různé typy práva tak, abychom v nich našli různé typy sociální solidarity, které jim odpovídají. Nyní je pravděpodobné, že existuje typ, který symbolizuje tu zvláštní solidaritu, jíž je dělba práce příčinou. Toto zjištění bude dostačující pro stanovení druhu dělby práce k porovnání s objemem právních pravidel, které ji vyjadřují celkovým objemem práva. Abychom postupovali vědecky, musíme nalézt určité charakteristické rysy, které, ačkoliv jsou podstatné pro právní jevy, jsou velmi proměnlivé. Každé stanovení práva lze definovat jako pravidlo sankcionovaného chování. Navíc je zřejmé, že se sankce mění v souladu s váhou, jež je přikládána pravidlům, místu, které pravidla zaujímají ve veřejném vědomí a roli, kterou hrají ve společnosti. Je tudíž pak tedy správné klasifikovat právní pravidla podle rozdílných sankcí, které jsou s nimi spojeny. Tyto sankce lze dělit na dva druhy. Některé spočívají především v utrpení nebo alespoň ve ztrátě, způsobené jednajícím. Činí požadavky na jeho štěstí nebo jeho čest, život, svobodu a zbavují jej něčeho, co má rád. Nazýváme je represivními. Vytvářejí trestní právo. Je pravda, že sankce, spjaté s čistě morálními pravidly, mají stejnou povahu, pouze jsou rozšiřovány rozptýleným způsobem, všemi bez rozdílu, na rozdíl od těch v trestním právu, které jsou aplikovány přesně určeným orgánem jako prostředníkem a jsou organizovány. Pokud se jedná o druhý typ sankcí, neznamenají nutně utrpení pro jednajícího, ale spočívají pouze v navrácení věci do původního stavu, ve znovuoobnovení narušených vztahů do normálního stavu, přičemž inkriminovaný čin je uveden silou do stavu, od něhož se odchytil nebo byl anulován, tedy zbaven veškeré společenské hodnoty. Musíme pak rozdělit právní pravidla do dvou velkých skupin podle toho, zda obsahují represivní nebo pouze restituční sankce. První skupina zahrnuje veškeré trestní právo, druhá pak občanské, obchodní, procesní, správní a ústavní právo, po vyloučení trestněprávních pravidel, která jimi mohou být založena. Nyní budeme hledat typy sociální solidarity, které korespondují těmto dvěma druhům právních pravidel. Vývojový článek sociální solidarity, kterému odpovídá represivní právo, je ten, jehož porušením vzniká trestný čin. Nazveme jím každý čin, který, ať v jakémkoli stupni, způsobuje jeho autoru ve svém důsledku charakteristickou reakci, kterou označujeme jako trest. Pro pochopení podstaty této vazby je třeba zkoumat příčinu trestu nebo přesněji zkoumat, z čeho se trestný čin skládá. Metoda hledání stálého a vším pronikajícího prvku obsaženého v trestném činu rozhodně nespočívá ve výčtu činů, které vždy a na všech místech byly označovány jako trestné činy a ve zkoumání charakteristických rysů, které představují. Ačkoliv je možné, že jednání obecně považovaná za kriminální, jsou tou nejmenší menšinou a tudíž by taková metoda mohla vést ke zcela mylnému názoru, neboť by mohla být aplikována pouze na výjimky. Změny represivního

práva současně dokazují, že stálý charakteristický rys nelze prokázat ve vnitřních vlastnostech činů, které jsou uloženy nebo zakázány trestními normami, protože představují takovou rozmanitost, ale spíše je třeba je prokazovat ve vztazích, které udržují s vnějšími podmínkami. Výsledkem je, že jediným společným charakteristickým rysem všech trestných činů je, že tyto se skládají z úkonů, všeobecně neschválených členy každé společnosti. Klademe si teď otázku, zda je takové zavržení rozumné, zda není moudřejší vidět v trestném činu pouze nemoc či omyl. Ale netřeba se účastnit těchto diskusí; chceme určit co je nebo co bylo, nikoli co by mělo být. Tudiž, skutečnost faktu, který jsme právě vytvořili, není sporná; to jest, že trestný čin způsobuje otřes cítění, která v daném společenském systému existují ve všech zdravých svědomích. Každé psané právo má dvojí objekt: předepsat určité závazky a určit sankce, které jsou s nimi spojeny. V občanském právu a obecněji v každém typu práva s restitučními sankcemi zákonodárce řeší tyto dvě otázky odděleně. Nejdříve přesně určí závazek a teprve poté vyhradí způsob, kterým by měl být sankcionován. Např. v hlavě francouzského občanského zákoníku, která je věnována příslušným povinnostem manželů, jsou práva a povinnosti vymezeny pozitivním způsobem; ale chybí zmínka o tom, co se stane, pokud budou tyto porušeny jedním nebo druhým manželem. Sankci musíme hledat někde jinde. Někdy chybí úplně. Např. čl. 214 občanského zákoníku přikazuje manželce žít se svým manželem; z toho vyvozujeme, že manžel ji může přinutit, aby setrvala ve společném domově, ale tato sankce není nikde formálně určena. Naproti tomu trestní právo stanoví pouze sankce, ale neuvádí nic o závazcích, kterým odpovídají. Nenařizuje respektování života jiného jedince, ale zabíjí vraha. Neříká nejdříve, jak to činí občanské právo: Zde je povinnost, ale spíše: Zde je trest. Bezpochyby, jestliže jednání je potrestáno, je tomu proto, že odporuje pravidlu, ale toto pravidlo není výslovně formulováno. Proto to může být jen jeden důvod, a to, že pravidlo je známé a přijímané všemi. Když se obyčejové právo stává psaným a je kodifikováno, je tomu tak proto, že sporné otázky vyžadují určitější řešení. Jestliže však obyčej dále tiše funguje a působí bez rostoucí diskuse o obtížích, pak není důvod pro jeho transformaci. Protože trestní právo je kodifikováno pouze z důvodu vytvoření stupnice trestů, potom sama tato stupnice může vést k pochybnostem. Obráceně, pokud pravidla, jejichž porušení je trestáno, nepotřebují právní vyjádření, je tomu tak z toho důvodu, že nejsou předmětem sporu, protože každý pociťuje jejich autoritu. Fungování represivní spravedlnosti má tendenci zůstat více nebo méně rozptýlené. Ve velmi odlišných společenských systémech nefunguje prostřednictvím zvláštní správy, ale celá společnost se na ní podílí v dosti značné míře. V primitivních společenstvích, kde, jak uvidíme, je právo zcela donucující, je to shromáždění lidu, které vykonává spravedlnost. To je případ starých Germánů. V Římě, kde občanské záležitosti byly svěřeny prétorovi, trestné věci byly spravovány lidem, nejprve tzv. *curile comites*, a poté počínaje právem Dvanácti tabulí prostřednictvím tzv. *centurial comites*. Lid zůstal v podstatě nejvyšším soudcem v tomto typu procesu až do konce republiky,

i když ve skutečnosti delegoval své pravomoci na stálé komise. V Athénách za Solónovy legislativy trestní jurisdikce částečně spočívala na velkém shromáždění, které se formálně skládalo ze všech občanů starších 30 let. Poté, mezi germánsko románským lidem, společnost v osobě soudce intervenovala ve výkonu těchto funkcí. Rozptýlený stát, ve kterém je soudní moc takto založena, by byl nevysvětlitelný, pokud by pravidla, jejichž dodržování je zajišťováno a tudíž cítění, kterému tato pravidla odpovídají, nebylo vlastní všem vědomím. Je pravda, že v jiných případech je moc v rukou privilegované třídy nebo zvláštních policejních soudců. Ale tato fakta nesnižují demonstrativní hodnotu předcházejícího prostě proto, že kolektivní cítění jsou prosazována pouze prostřednictvím prostředníků. Z toho nevyplývá, že by přestaly být kolektivními pokud by se nacházely v omezeném počtu vědomí. Toto delegování může být zaviněno buď velmi velkým počtem záležitostí, které činí nezbytným institut zvláštních funkcionářů, nebo velmi velkou důležitostí přisvojenou si určitými osobami nebo třídami, která je činí autorizovanými interprety kolektivního cítění. Souhrn věr a cítění, které jsou společné průměrným občanům určité společnosti, vytváří determinovaný systém, který má svůj vlastní život. Lze jej nazvat kolektivní nebo obecné vědomí. Bezpochyby nemá specifický orgán jako nějaký základ; je, podle vymezení, rozptýlen v každé podobě společnosti. Nicméně má specifické rysy, které jej činí rozdílnou skutečností. Je v důsledku toho nezávislý na zvláštních podmínkách, ve kterých jsou situováni jednotlivci; ti odcházejí a on zůstává. Je to stejné, na severu i na jihu, ve velkých i malých městech, v různých profesích. Navíc, toto vědomí se nemění s generacemi, ale naopak spojuje generace jdoucí za sebou. Jde tedy o zcela odlišnou věc od zvláštních vědomí, i když může být realizováno pouze jejich prostřednictvím. Jde o psychický typ společnosti, typ, který má své vlastnosti, své podmínky existence, způsob vývoje, stejně tak jako individuální typy, ačkoli rozdílným způsobem. Takto pochopeno, má tedy právo být označen zvláštním názvem. Nelze říci, že určité jednání pohoršuje obecné vědomí, protože je zločinné, ale spíše, že je zločinné, protože pohoršuje obecné vědomí. Nekáráme je proto, že je to trestný čin, ale je to trestný čin, protože za něj káráme. Pokud jde o vlastní povahu těchto cítění, není možné je přesně specifikovat. Mají velice odlišné předměty a nemohou být vyjádřeny v jednotné podobě. Můžeme konstatovat, že se nevztahují ani k životním zájmům společnosti, ani k minimu spravedlnosti. Všechna tato vymezení jsou neadekvátní. Tímto samotným je můžeme poznat: jde o cítění jakéhokoli původu a cíle s jistým stupněm síly a přesnosti a každé jednání, které je porušuje, je trestným činem. Je mylné se domnívat, že pomsta je pouze zbytečnou krutostí. Je dost dobře možné, že v sobě zahrnuje mechanickou a bezcílnou reakci, v emocionálním a neracionálním pohnutí, v hloupé potřebě ničit; ale ve skutečnosti se snaží zničit to, co představovalo pro nás hrozbu. Skládá se tedy ze skutečného aktu obrany, i když instinktivního a neuvažovaného. Mstíme se pouze tomu, co nám uškodilo a to, co nám uškodilo, je vždy nebezpečné. Instinkt pomsty je, stručně řečeno, pouze pudem sebezáchovy, který bývá vyvolán

nebezpečím. Tedy pomsta má daleko k tomu, aby měla negativní a neplodnou roli, která jí byla připisována v dějinách lidstva. Jde o nástroj obrany, která má svou cenu, i když je to krutá zbraň. Protože neposkytuje služby, které vykonává automaticky, nemůže následně regulovat sama sebe, ale reaguje poněkud nahodile na příčiny, jež ji vyvolávají, aniž by mírnila své počínání. Dnes, protože lépe chápeme cíl, jehož má být dosaženo, víme lépe, jak využít prostředky, které máme k dispozici; dokážeme se chránit lepšími prostředky, a proto efektivněji. Ale v počátcích bylo tohoto výsledku dosahováno značně nedokonalým způsobem. Mezi dřívějším a dnešním trestem není propastného rozdílu, a proto nebylo nutné, aby se současný trest nějak měnil, jen se přizpůsobil úloze, kterou plní v našich civilizovaných společnostech. Celý rozdíl vyplývá ze skutečnosti, že trest vyvolává účinky s mnohem hlubším pochopením, co znamenají. Ale i když individuální nebo společenské vědomí není bez vlivu na realitu, kterou objasňuje, nemá sílu, aby měnilo svoji podstatu. Vnitřní struktura jevů zůstává stejná, ať si toho je vědomo či ne. Dospíváme tedy k závěru, že podstatné prvky trestu jsou stejné jako dříve. A popravdě řečeno, trest zůstal, alespoň z části, dílem pomsty. Tvrdí se, že nenecháváme provinilce trpět jen kvůli samotnému utrpení; nicméně je pravda, že považujeme za spravedlivé, že trpí. Možná se mýlíme, ale to není podstatné. Nyní se snažíme definovat trest, jaký je nebo jaký byl, nikoli jaký by měl být. Je jisté, že toto vyjádření veřejného ospravedlnění, které stále nachází místo v jazyce soudů, není zcela bez významu. Za předpokladu, že trest může skutečně sloužit k naší ochraně v budoucnu, domníváme se, že by měl být zbaven veškerého odpykávání jako v minulosti. Důkaz toho spočívá v okamžitých opatřeních, která činíme, abychom pokud možno stanovili trest tak přesně, jak jen možno vzhledem k závažnosti trestného činu; ta by byla nevysvětlitelná, pokud bychom nevěřili, že viník by měl trpět, protože spáchal zlo a to určitého stupně. Povaha trestu se v podstatných rysech nezměnila. Vše, co můžeme konstatovat je, že potřeba pomsty je dnes lépe směřována než dřív. Duch prozíravosti již nenechává tak volně působit slepý akt vášně. Obsahuje určité hranice pomsty; je proti absurdnímu násilí a nesmyslnému pustošení. Přesněji objasněno: je méně závislý na náhodě. Dnes se již nevidí, aby se někdo obrátil proti nevinnému pouze pro své uspokojení. Ale přesto zůstává zachován duch trestu. Můžeme tedy říci, že trest spočívá v zanícené reakci graduované intenzity. Každý silný stav vědomí je pramenem života, je podstatným faktorem naší obecné vitality. Tudíž vše, co má snahu ji oslabit, nás ničí a kazí. To má za následek nepříjemný pocit nemoci analogický pocitům, které cítíme, když je důležitá funkce porušena nebo upadá. Je pak nevyhnutelné, abychom mohli účinně reagovat proti příčině, která nás ohrožuje a takto ponižuje, že se snažíme s ní vypořádat, abychom zachovali integritu našeho vědomí. City, které jsou trestným činem uráženy, jsou v každé dané společnosti v nejobecnější míře kolektivní. Jsou totiž vskutku zvláště silnými stavy obecného vědomí a je pro ně vyloučené, aby tolerovaly protiklad. Zvláště, jedná-li se o rozpor, který není čistě teoretický, potvrzuje sám sebe nejen slovy, ale i činy - je-li tedy doveden do maxima, nemůžeme se vyhnout

tomu, abychom proti němu vášnivě nevystoupili. Pouhé navrácení narušeného řádu by nám nestačilo, musí se nám dostat mnohem silnější satisfakce. Síla, proti které trestný čin směřuje, je příliš intenzivní, než aby reagovala s tak velkou mírností. Navíc tak nemůže učinit, aniž by oslabila sama sebe, proto se díky síle reakce drží naživu a uchovává si stejnou úroveň ráznosti. Povaha kolektivního vědomí tedy odpovídá za trest a v důsledku toho i za trestný čin. Navíc vidíme opět, že síla reakce, která je vyjadřována přes vládní funkcionáře od doby, kdy se objevili, je pouze odrazem toho, co bylo rozšířeno ve společnosti již od jejího vzniku. Jeden jev je pouze odrazem druhého. Rozsah prvního kolísá podle toho druhého. Dodejme, že ustavení této moci slouží k zachování obecného vědomí jako takového. Došlo by k oslabení, pokud by se orgán, který kolektivní vědomí reprezentuje, nepodílel na tom, k čemu dostal podnět a neuzil autority, které požívá. Ale nemůže se na tom podílet, pokud všechny činy, namířené proti němu, nejsou odmítnuty a zavřeny stejně jako ty, které směřují proti kolektivnímu vědomí, i když toto není přímo postiženo. Přestože trest vychází ze zcela mechanické reakce, ze hnutí, která jsou vášnivá a ve velké míře nedomyšlená, přesto plní užitečnou úlohu. Tato role není pouze tam, kde ji obvykle hledáme. Neslouží, nebo když tak jen sekundárně, k nápravě provinilce nebo k zastrašení možných následovníků. Z tohoto pohledu lze o jeho účinnosti právem pochybovat a každopádně je jen malá. Jeho pravou funkcí je udržovat neporušenou společenskou soudržnost při současném uchovávání veškeré její vitality v obecném vědomí. Jestliže by byla kategoricky omezena, společenské vědomí by nutně ztratilo svoji energii, pokud by citová reakce společenství nenahradila jeho ztrátu, a to by vedlo ke zhroucení společenské solidarity. Je tedy nezbytné, aby společenské vědomí bylo náležitě potvrzeno v ten okamžik, kdy se dostane do tohoto rozporu, přičemž jediným prostředkem k jeho utvrzení je vyjádření jednomyslného nesouhlasu, který trestný čin stále vyvolává, a to věrohodným činem, který může spočívat pouze v utrpení způsobenému jeho aktérovi. Tedy jsa nutným produktem příčin, které ho způsobují, není toto utrpení bezdůvodnou krutostí. Je znakem, který svědčí o tom, že kolektivní cítění je stále ještě kolektivní, že obecná víra spočívá na pevných základech a tudíž se jedná o nápravu zla, které trestný čin společnosti způsobil. To je důvod, proč můžeme právem říci, že zločinec musí trpět úměrně svému zločinu, proč teorie, které odmítají trestat kající viníky, jsou natolik podvrtné společenskému pořádku. Je tomu tak proto, že tyto doktríny mohou být používány pouze ve společnosti, kde téměř neexistuje obecné vědomí. Bez této nezbytné satisfakce by to, co nazýváme morálním svědomím, nemohlo být zachováno. Lze tedy konstatovat, aniž by to bylo paradoxní, že trest má působit především na poctivé lidi, protože slouží k zahojení ran způsobených kolektivnímu cítění; může plnit svoji úlohu pouze tam, kde tato cítění existují, a to úměrně k jejich horlivosti. Varování pobouřeného ducha před dalším oslabením kolektivního ducha může dokonce zabránit znásobení útoků, ale tento výsledek, jakkoli užitečný, je pouze zvláštním názorem. Zkrátka, pro vytvoření přesného pojetí trestu musíme vzájemně smířit dvě protikladné

teorie, které se touto otázkou zabývají: jedna, která jej vidí jako pokání a druhá, která z něj činí zbraň pro společenskou obranu. Je jisté, že trest působí ve prospěch ochrany ve společnosti, ale to z toho důvodu, že jde o pokání. Navíc, jestliže musí jít o pokání, neznamená to, že se prostřednictvím mystické ctnostné bolesti kompenzuje omyl, ale spíše, že trest může vytvořit společensky užitečný výsledek pouze za této podmínky. Výsledkem předcházejícího výkladu je: že existuje společenská solidarita, která vychází z určitého počtu stavu vědomí, vlastních všem členům téže společnosti. Právě tuto skutečnost represivní právo základně vyjadřuje, alespoň ve své podstatě. Role, kterou hraje v obecné integraci společnosti, očividně závisí na větším či menším rozsahu společenského života, obsaženém a regulovaném obecném vědomím. Čím větší je rozmanitost vztahů, které jsou ovlivněny obecným vědomím, tím více vytváří vazeb, kterými připoutává jednotlivce ke skupině a tím více se tudíž společenská soudržnost odvozuje z tohoto zdroje a nese jeho pečeť. Ale množství těchto vztahů je samo o sobě úměrné počtu represivních pravidel. Při určování, jakou část právního systému představuje trestní právo, současně zvažujeme důležitost této solidarity. Je pravdou, že při tomto postupu nebereme v úvahu určité prvky kolektivního vědomí, které z důvodu jejich menší síly nebo neurčitosti zůstávají cizí represivnímu právu, ač zároveň přispívají k zajištění společenského souladu. Tyto pak jsou chráněny tresty, které jsou pouze rozptýlené. Totéž platí i o jiných oblastech práva. Není ani jedna, která by nebyla doplněna obyčejem a není důvodu předpokládat, že vztah práva a obyčeje není tentýž i v těchto odlišných oblastech práva, tuto výjimku ale nelze učinit bez rizika změny výsledků našeho srovnání. Sama povaha restituční sankce postačuje k tomu, aby ukázala, že sociální solidarita, které odpovídá tento typ práva, je zcela odlišného druhu. To, co odlišuje restituční sankci je to, že nejde o pokání, ale znamená navrácení do původního stavu. Trpění úměrné činu není uloženo tomu, kdo porušil zákon, či jej nedbá: je mu prostě uloženo, aby se podrobil. Jestliže určité věci byly učiněny, soudce je navrátí do stavu, ve kterém by měly být. Hovoří o právu, nikoliv o trestu. Narušení zájmů nemá trestní charakter, jde pouze o prostředky, jak si připomenout minulé za účelem, aby věci mohly být znovu uvedeny do předchozího stavu, pokud lze do jejich normální podoby. Obhájce, který spor prohrál, není potupen a ani jeho čest není zpochybněna. Můžeme si dokonce tato pravidla představit bez znechucení či odporu úplně jinak. Myšlenka tolerování vraždy nás vyburcuje, ale docela snadno přijímáme modifikaci práva dědictví a dokážeme si představit i jeho možné zrušení. Přinejmenším to je otázka, o které neodmítneme diskutovat. Vskutku, bez zábran přijímáme myšlenku, že služebnosti či právo k užívání cizího majetku bez jeho poškození by mělo být jinak upraveno, že povinnosti prodávajícího a kupujícího by měly být určeny jiným způsobem, že administrativní funkce by měly být rozděleny podle jiných zásad. Ale protože tyto předpisy neodpovídají žádnému cítění v nás, a protože obecně neznáme vědecké důvody pro jejich existenci, neboť tato věda není nesporná, nemají ve většině z nás žádné kořeny. Vztahy ovládané

kooperativním právem s restitučními sankcemi a solidaritou, kterou vyjadřují, jsou výsledkem dělby společenské práce. Navíc jsme vysvětlili, že obecně kooperativní vztahy nevytvářejí další sankce. Ve skutečnosti je k úniku z působení kolektivního vědomí třeba zvláštního úsilí, neboť první podmínkou, aby se určitá skutečnost stala předmětem obecného smýšlení je obecnost, to jest přítomnost ve všech vědomích a tyto ji představují jedním a tým způsobem, aby bylo jasné, jaké obecnosti dosahují funkce, kdy každý má o nich určitou představu. Ale čím více jsou specializované, tím je omezenější počet těch, kteří jsou si jich vědomi. Tudíž se tím více dostávají na okraj obecného vědomí. Pravidla, která je určují, nemohou mít převahu a přesahující je autorita, pokud je narušena, požaduje pokání. Toto právo rozhodně plní ve společnosti úlohu podobnou úloze nervového systému v organismu. Ten má svůj úkol spočívající v regulaci různých funkcí těla tak, aby byly v souladu. To velmi přirozeně vyjadřuje stav centralizace, které dosáhl organismus podle rozdělení fyziologické práce. Tedy, na různých úrovních zvířat můžeme měřit stupeň tohoto soustředění podle rozvoje nervového systému. Tím má být řečeno, že můžeme stejně tak měřit stupeň koncentrace dosažené společností v souladu s dělbou společenské práce vzhledem k rozvoji kooperativního práva s restitučními sankcemi. Lze předvídat velké výhody, které nám toto měřítko může poskytnout.

Budeme uznávat pouze dva druhy pozitivní solidarity, které se vyznačují následujícími vlastnostmi:

1. První z nich poutá jednotlivce ke společnosti přímo, bez jakéhokoli prostředníka. Ve druhé je závislý na společnosti, jelikož je závislý na jejích částech.
2. Společnost nelze vidět ze stejného hlediska v těchto dvou případech. V prvním to, co nazýváme společností, je více či méně organizovaná jednota víry a citů společná všem členům skupiny: to je tzv. kolektivní typ. Na druhé straně společnost, ve které jsme solidární až ve druhé instanci, je systémem různých speciálních funkcí, určujících jednotu vztahů. Tyto dvě společnosti ve skutečnosti vytvářejí pouze jednu. Jedná se o dva pohledy na jednu a tu samou skutečnost, nicméně však musí být odlišeny.
3. Z tohoto druhého rozdílu vyplývá další, který nám pomůže charakterizovat a označit 2 druhy solidarity. První z nich může být pouze tehdy silná, jestliže ideje a tendence společné všem členům společnosti jsou větší počtem a intenzitou než ty, které se týkají osobně každého člena. Je tím silnější, čím je toto přesahování značnější. Ale co z nás dělá osobnost je to, kolik máme vlastních individuálních vlastností, které nás odlišují od ostatních. Tato solidarita může sílit pouze v obráceném poměru k osobnosti.

V každém z nás, jak jsme již konstatovali, jsou dvě vědomí: jedno, které je vlastní naší skupině jako celku, tudíž není naším vlastním, nýbrž je to společnost žijící a konající v nás; druhé, které naopak

představuje to osobní a rozdílné v nás, to, co z nás dělá individualitu. Solidarita, která vychází z podobnosti, dosahuje svého maxima ve chvíli, kdy kolektivní vědomí zcela pohlcuje naše vědomí a kdy se obě shodují ve všech bodech. Avšak v tomto momentě je naše individualita nulová. Může se zrodit pouze za předpokladu, že společenství po nás méně požaduje. Jsou zde dvě opačné síly, dostředivá a odstředivá, které nemohou prospívat současně. Nemůžeme se v jednom a tom samém okamžiku rozvíjet dvěma opačnými směry. Jestliže toužíme myslet a jednat sami za sebe, pak nemůžeme být tvrdě šněrováni myslet a jednat jako ostatní. Jestliže je naším ideálem představovat určitou jedinečnou osobnost, pak nemůžeme chtít napodobovat všechny ostatní. Navíc, v momentě, kdy tato solidarita používá svoji sílu, mizí naše osobnost a jak nám konstatuje naše definice, nadále již nejsme sami sebou, ale součástí kolektivního života. Sociální molekuly, které jsou tímto způsobem soudržné, mohou společně jednat pouze v takové míře, v jaké nejednají sami o sobě, stejně jako molekuly anorganických těl. Proto navrhuje nazývat tento typ solidaritou mechanickou. Pojem však neznámá, že by tato byla vytvářena mechanickými a umělými prostředky. Nazýváme ji tak pouze vzhledem k analogii soudržnosti, která spojuje prvky neživého těla na rozdíl od té, která pojí části živého těla. Použití tohoto pojmu je ospravedlněno tím, že způsob zapojení jedince do společnosti je zcela podobný tomu, který pojí věc k osobě. Individuální vědomí, pokud takto o něm uvažujeme, je jednoduše závislé na kolektivním typu vědomí a následuje veškeré jeho pohyby tak, jako vlastněný předmět následuje majitele. Ve společnostech, kde je tento typ solidarity vysoce vyvinut, se pojem jednotlivce neobjevuje. Individualita je cosi, co vlastní společnost. Tudíž v těchto společenských typech práva jednotlivce nejsou ještě odlišena od skutečných práv. Zcela jinak je tomu u solidarity, kterou vytváří dělba práce. Jestliže předchozí typ znamená, že se jednotlivci podobají jeden druhému, pak tento typ předpokládá jejich odlišnost. První z nich je možný pouze v té míře, v jaké je jednotlivá osobnost absorbována v kolektivní osobnosti, druhá pak je možná jen v tom případě, kdy každý má sféru působení, jež je mu vlastní, to jest osobnost. Je tedy nutné, aby kolektivní vědomí nechalo určitou část volnou pro individuální vědomí, aby zde mohly být vytvořeny speciální funkce, které kolektivní vědomí nemůže regulovat. Čím je tato oblast širší, tím silnější je soudržnost, která vychází z této solidarity. Fakticky tedy na jedné straně, každá z nich je závislá tím více na společnosti, čím větší je dělba práce, na druhé straně činnost každé z nich je tím více osobní, čím více je tato specializována. Bezpochyby, jakkoli je to vymezeno, nikdy to není úplně originální. Dokonce i při výkonu našeho povolání se přizpůsobujeme zvykům a praktikám, které jsou společné celému profesionálnímu společenství. Ale, dokonce i v tomto případě jho, kterému se podrobujeme, je mnohem méně obtížné, než když nás společnost plně kontroluje a nechává nám totiž mnohem více prostoru pro naši iniciativu. Tady pak individualita všech roste současně s individualitou jednotlivých částí. Společnost se stává schopnější v kolektivním jednání a současně má každý z jejích prvků větší svobodu pohybu. Tato

solidarita připomíná solidaritu, kterou pozorujeme mezi vyššími živočichy. Každý orgán má svoji zvláštní podobu, svoji autonomii. A nadto je jednota organismu tím větší, čím větší je individualizace jednotlivých částí. Z důvodu této analogie navrhuje nazvat solidaritu, která vychází z dělby práce, organickou solidaritou. Současně nás předcházející analýza vybavila prostředky pro určení té části, která zůstává každému z těchto dvou druhů sociálních spojení v celkovém obecném výsledku, který oba shodně vytvářejí prostřednictvím jejich rozdílných prostředků. Víme, v jakých vnějších formách jsou tyto dva typy solidarity vyjádřeny, takže můžeme říci, který souhrn právních pravidel jim odpovídá. Tedy k poznání jejich významu v daném společenském typu je dostačující porovnat rozsahu dvou typů práva, které je vyjadřují, neboť právo se vždy mění v souladu se společenskými vztahy, které reguluje.

OTÁZKY:

1. Jaký je vztah práva, dělby práce a typů sociální solidarity?
2. Rozlišení represivního a restitučního práva a vztah tohoto rozlišení k dnešnímu sociálnímu životu?
3. Co je to sociální solidarita a jaké jsou její typy; uplatňuje se i dnes mechanická solidarita?